

IUS MATRIMONIALE

Ze studiów nad kościelnym prawem małżeńskim

(pod redakcją ks. Wojciecha Góralskiego)

TOM IV

LUBLIN 1993

Nihil obstat
ks. dr Sławomir Nasiorowski
(cenzor)

Imprimatur
+ *dr Zygmunt Kamiński*
Biskup Płocki
PŁOCK, 18.11.1992 r.

Redaktor techniczny
Wiesław Kowalski

Skład: KRONOS s.c., Płock, ul.Padlewskiego 15, Tel. 625-158

Druk: OFFESTDRUK, Sierpc, ul.Traugutta 49, Tel. 75-55-19

O MIEJSCE ROZWIEDZIONYCH I PONOWNIE ZWIĄZANYCH MAŁŻEŃSTWEM (CYWILNYM) WE WSPÓLNOCIE CHRZEŚCIJAŃSKIEJ

(Nad dokumentem Komisji ds. Rodzin Konferencji Episkopatu Francji z 29 III 1992 r.)

Rozwód katolików związanych małżeństwem sakramentalnym orzekany przez sądy cywilne i otwierające rozwiedzionym drogę do zawarcia nowych związków małżeńskich, tym razem wyłącznie cywilnych, stanowi zjawisko nurtujące coraz bardziej pastoralistów, moralistów, kanonistów a przede wszystkim duszpasterzy. Jego ostrość i złożoność uwypukla niejednokrotnie okoliczność negatywnego rozstrzygnięcia trybunału kościelnego utrzymującego w mocy pierwsze małżeństwo stron a także odmałezienie przez zainteresowanych w nowym związku małżeńskim tych wartości, których zabrakło uprzednio.

Zachowując bardzo często pełną wiarę, osoby rozwiedzione i decydujące się na zawarcie nowego małżeństwa cywilnego pragną nadal pozostać pełnoprawnymi - na ile to możliwe - członkami wspólnoty kościelnej. Tymczasem zakres uprawnień przysługujący takim osobom zależy od ich statusu prawnego we wspomnianej wspólnotcie. W ustaleniu zaś pozycji prawnej rozwiedzionych i związanych nowym związkiem cywilnym nieodzowne jest sięgnięcie do oficjalnej doktryny i dyscypliny Kościoła. Podstawowe zasady jednej i drugiej zostały ostatnio przypomniane w adhortacji apostolskiej papieża Jana Pawła II "Familiaris consortio" z 22.11.1981¹. Oprócz przytoczenia owych zasad pozwalających bliżej określić status prawny w Kościele wymienionej kategorii osób, dokument papieski zwraca uwagę na pilną potrzebę roztoczenia nad nimi specjalnej opieki duszpasterskiej.

Z uwagi na rozmiary, jakie w wielu krajach przybiera ostatnio zjawisko zawierania przez katolików rozwiedzionych nowych związków małżeńskich, szereg Konferencji Episkopatu lub ich kompetentnych Komisji uznało za niezbędne wypracowanie odpowiednich enuncjacji mających na celu zarówno przypomnienie nauki i dyscypliny Kościoła na temat miejsca wspomnianych wiernych we wspólnotcie kościelnej, jak i zmobilizowanie duszpasterzy do niesienia im koniecznej pomocy duchowej. Jedną z takich enuncjacji jest dokument Komisji ds. Rodzin Kon-

ferencji Episkopatu Francji pt. "Rozwiedzeni i ponownie związani małżeństwem cywilnym we wspólnocie chrześcijańskiej", opublikowany 29.03.1992 r. Został on upowszechniony przez wydanie go w dużym nakładzie przez oficynę wydawniczą "Centurion" w popularnej serii wydawniczej "Collection de poche" (Documents d'Eglise)².

I. Geneza, założenia i struktura dokumentu

Wstęp do dokumentu, zawierający jego zwięzłą prezentację, napisał Jean Cuminal, arcybiskup Blois, przewodniczący Komisji ds. Rodzin Konferencji Biskupów Francji³. Nawiązując do genezy tej enuncjacji autor wstępu przypomina, iż już w 1974 r. wymieniona Komisja wydała dokument pt. "Wspólnoty chrześcijańskie a rozwiedzeni i powtórnie związani małżeństwem", wypracowany przez teologów, duszpasterzy i przedstawicieli laikatu, zwracający uwagę na potrzebę nowego spojrzenia chrześcijan na osoby, które rozwiodły się i pozostają w nowych związkach cywilnych. Z kolei w 1980 r. Komisja przygotowała materiały duszpasterskie (w formie ankiety) dla kapłanów na temat sytuacji religijno-duszpasterskiej wspomnianej kategorii osób. Wpłynęło wówczas wiele wypowiedzi zawierających interesujące sugestie i postulaty. Wykorzystano je w pracach nad redakcją nowego dokumentu, który Komisja zaczęła przygotowywać. Owocem tej wieloletniej pracy stała się enuncjacja z 29.03.1992 r., wyrażająca doktrynę i dyscyplinę Kościoła, podaną przez hierarchię Kościoła we Francji i zaadresowaną do tegoż Kościoła. Komisja Episkopatu Francji ds. Rodzin pragnie w ten sposób pomóc kapłanom, diakonom, osobom zaangażowanym w Akcji katolickiej, kapelanom, nauczycielom religii oraz wszystkim odpowiedzialnym za duszpasterstwo, nauczanie katechetyczne i przygotowanie do małżeństwa. Chodzi o pomoc w kształtowaniu zarówno opinii wymienionych kategorii osób na temat statusu kościelnego rozwiedzionych i trwających w małżeństwach cywilnych, jak i postawy duszpasterskiej wobec tej coraz liczniejszej grupy katolików we wspólnocie kościelnej.

Formułując dokument w tak doniosłej sprawie Komisja nawiązuje do wspomnianej już adhortacji apostołskiej "Familiaris consortio", którą można uznać za wiodące źródło enuncjacji. Biskupi francuscy, jak zaznacza abp Cuminal, pragnęli zresztą, by ta ostatnia była wiernym odzwierciedleniem oficjalnej doktryny Kościoła, przedkładanej przez papieża i hierarchię. Innymi zaś przesłankami, którymi autorzy dokumentu kierowali się, były: okazanie rozumienia duchowej rozterki i moralnego cierpienia wielu rozwiedzionych i związanych następnie nowymi małżeństwami cywilnymi oraz ich dzieci a także wyrażenie tym braciom przyjaźni w duchu Ewangelii Chrystusa, który nigdy nie odrzucał człowieka, nawet grzesznego.

Struktura enuncjacji obejmuje sześć rozdziałów, noszących następują-

ce tytuły: 1) Sytuacja aktualna. Pytania duszpasterzy. 2) Małżeństwo sakramentem miłości. 3) Sumienie i jego formacja. 4) Wezwanie do nawrócenia. 5) Rozwiedzeni i ponownie zaślubieni (cywilnie) w Kościele (wraz z aneksem pt. Nieważność małżeństwa, dyspensa). 6) Przyjęcie i towarzyszenie rozwiedzionym i związanym nowym związkiem cywilnym. Punkty orientacyjne i duszpasterskie ⁴. Całość zamyka krótkie zakończenie ⁵.

II. Sytuacja początku lat dziewięćdziesiątych

Rozdział pierwszy enuncjacji ⁶ zawiera ocenę aktualnej sytuacji panującej we Francji na odcinku małżeństw wraz z refleksją duszpasterską. Punktem wyjścia jest wskazanie na zjawisko rozwodów, które przybiera na sile, szczególnie od 1980 r. (w 1987 r. odnotowano 30% małżeństw rozwiedzionych, w niektórych większych ośrodkach aż 50%). Rośnie także ilość urodzin pozamażeńskich, banalizowanie konkubinatu, zawieranie przez rozwiedzionych nowych małżeństw cywilnych.

Właściwa treść rozdziału została zawarta w pięciu punktach. Pierwszy z nich dotyczy przygotowania do małżeństwa, gdzie stwierdza się, że narzeczeni coraz częściej hołdują wizji małżeństwa odbiegającej od wizji chrześcijańskiej. Stanowi to rezultat wpływu kultury i społeczeństwa, w którym często kwestionuje się zasadę nierozzerwalności umowy małżeńskiej i lansuje się model związku zawieranego na czas określony. Klimat erotyzmu, permissywności moralnego, egoizmu i braku wiary nadprzyrodzonej sprzyja upowszechnianiu się takich poglądów na małżeństwo. Tego rodzaju sytuacja stawia przed duszpasterzami szereg pytań, m. in. o ważność niektórych małżeństw zawieranych w sytuacji niedostatecznej dojrzałości ludzkiej i chrześcijańskiej. Rodzi także wiele zadań odnoszących się do starannego przygotowania nupturientów do małżeństwa, co może niekiedy implikować konieczność odłożenia ślubu.

W punkcie drugim mówi się o życiu małżeńskim, które stało się trudne a niekiedy nawet dramatyczne, a to wskutek niewłaściwej koncepcji miłości małżeńskiej. Koncepcji takiej brak często elementu ofiary składanej przez małżonków w pokonywaniu trudności, które niejednokrotnie się zjawiają. Wielu małżonków powodowanych egoizmem niewystarczająco współpracuje z łaską sakramentalną otrzymaną w chwili zawarcia związku małżeńskiego. Poważnym mankamentem pozostaje ponadto niedostateczne przygotowanie do małżeństwa przez wielu narzeczonych. Wszystko to prowadzi często do separacji i pochopnego rozwodu. Nieodzowne jest wspieranie przez duszpasterzy małżonków przeżywających trudności, najlepiej od samego początku ich pojawienia się.

Kolejny punkt rozdziału wskazuje na sytuację małżonków rozwiedzionych. Przeżywają oni na ogół bardzo boleśnie swój status życiowy poszukując niejednokrotnie pomocy u duszpasterzy. Nie wszyscy

rozwiedzeni zawierają nowe związki, przy czym mężczyźni zawierają je znacznie częściej niż kobiety. Decydujący się na nowe małżeństwo pragną zawierać taki związek (cywilny) w połączeniu z jakąś ceremonią religijną. Wielu z nich oczekuje uznania tego nowego małżeństwa przez Kościół.

Punkt czwarty poświęcony jest sytuacji rozwiedzionych, którzy zawarli nowe związki małżeńskie. Większość osób związanych takimi małżeństwami boleśnie przeżywa nieuznanie tych ostatnich przez Kościół. Tym bardziej, że wielu pragnie w tymże Kościele znaleźć swoje miejsce. Pragnienie to potęguje się szczególnie w pewnych momentach ich życia, np. chrztu lub pierwszej komunii św. dzieci, wstąpienia do Akcji katolickiej czy podjęcia katechizacji. Najboleśniej przeżywają niedopuszczenie ich przez Kościół do sakramentów św. (pokuty i Eucharystii), gdy nie decydują się na zachowanie wstrzeźliwości seksualnej. Cierpienie moralne doznawane z tego powodu przeradza się częstokroć w protest przeciwko surowości zasad dyscypliny kościelnej. Niejednokrotnie osoby te poszukują kapłana, który mógłby im pomóc w uregulowaniu skomplikowanego statusu życiowego. Nie stać ich jednak na zerwanie wspólnoty życia, głównie z uwagi na dobro dzieci. Obok niesienia pomocy duchowej nieszczęśliwym małżonkom, zadaniem duszpasterza jest umiejętne pokierowanie wspólnotą kościelną, tak aby umiała zająć wobec rozwiedzionych i złączonych cywilnie nowym związkiem właściwą postawę, wyrażającą się w gotowości wspierania ich. Zarówno protest przeciwko niedopuszczaniu wspomnianej kategorii małżonków do sakramentów św., jak i brak wobec nich tolerancji zasługują na dezaprobatę⁷.

W punkcie piątym rozdziału autorzy dokumentu wskazują na następujące wnioski duszpasterskie: przygotowanie do małżeństwa stanowi jedno z najważniejszych zadań duszpasterstwa rodzin; nupturientom bardzo oddalonym od wiary wypada niekiedy odłożyć ślub, by mieli czas na odpowiednią refleksję; towarzyszenie małżonkom rozwiedzionym i związanym nowymi związkami małżeńskimi w ich trudnościach jest doniosłym obowiązkiem duszpasterzy; należy kierować do sądów kościelnych przypadki, w których istnieje uzasadnione przypuszczenie, że małżeństwo kanoniczne było nieważne; nieodzowne jest zrozumienie w pierwszym rzędzie przez samych duszpasterzy stanowiska Kościoła wobec osób rozwiedzionych i żyjących w nowych małżeństwach cywilnych.

III. Sakrament miłości

Głębsza refleksja nad sytuacją osób, które rozwiodły się i założyły nowe rodziny jest zdaniem Komisji niemożliwa bez dostrzeżenia sakramentu małżeństwa w całokształcie ekonomii zbawienia i rozumienia znaczenia, jakie przybrał on w tajemnicy przymierza Boga z ludźmi.

Przypomniał o tym Sobór Watykański II w konstytucji duszpasterskiej "Gaudium et spes" określając małżeństwo jako "głęboką wspólnotę życia i miłości małżeńskiej, ustanowioną przez Stwórcę i unormowaną Jego prawami, zawiązującą się przez przymierze małżeńskie, czyli przez nieodwołalną osobistą zgodę"⁸. Stwierdzenie to stanowi punkt wyjścia dla wywodów zawartych w rozdziale drugim dokumentu⁹.

W punkcie pierwszym mówi się o małżeństwie jako sakramencie. Na wstępie autorzy enuncjacji ukazują wszystkie sakramenty św. w relacji do misterium paschalnego. Jest to zwięzły wykład o wspomnianych środkach uświęcenia w aspekcie paschalnym. W dalszym ciągu mówi się o miłości mężczyzny i kobiety w nawiązaniu do adhortacji "Familiaris consortio"¹⁰. Miłość ta realizuje się napełnij - na wzór miłości Chrystusa do Kościoła - w sakramencie małżeństwa. Różni się on istotowo od związku małżeńskiego cywilnego. Małżeństwo jest sakramentem przymierza, odzwierciedlającym przymierze Boga z ludźmi w Starym Testamencie i przymierze Chrystusa z Kościołem w Nowym Testamencie. Obok małżeństwa istnieje forma życia konsekrowanego tj. całkowitego poświęcenia się Bogu, połączonego z bezżennością, wybieraną z uwagi na Królestwo Boże.

Punkt drugi rozdziału ukazuje małżeństwo jako formę życia paschalnego, opartą na miłości małżonków. Miłość ta winna mieć wymiar oblatywny, gdyż kochać - to całkowicie oddać się współmałżonkowi i dzieciom, które stanowią owoc miłości małżeńskiej. Małżonkowie uczestnicząc w śmierci i zmartwychwstaniu Chrystusa oraz żyjąc w ciągłej miłości stają się tym bogatszymi, im więcej dają z siebie. Kto bowiem - jak mówi Chrystus w Ewangelii - traci swoje życie, zachowuje je.

Również na prokreację należy patrzeć w świetle tajemnicy paschalnej. Taki punkt widzenia powinien pomóc małżonkom w dążeniu do zapewnienia potomstwu szczęśliwości i uzdolnienia go zarazem do czynienia szczęśliwymi innych. Moment ten stanowi niejako przypieczętowanie przymierza małżeńskiego, które w pełni można rozumieć tylko w świetle tajemnicy paschalnej.

Paschalny wymiar małżeństwa zakłada wreszcie otwarcie ogniska domowego na ludzi i na wspólnotę Kościoła. Rodzina chrześcijańska jest bowiem powołana do wzmacniania i doskonalenia komunii wierzących z Chrystusem i między sobą w jedności Kościoła. Właściwe zaś urzeczywistnienie komunii kościelnej ma miejsce w rodzinie chrześcijańskiej, która z tego powodu może być nazywana "Kościołem domowym"¹¹.

Tak wzniosła idea sakramentu małżeństwa, kończą redaktorzy dokumentu, jest z pewnością trudna w realizacji, niemniej jednak należy ją urzeczywistniać, wszak małżonkowie są powołani do świętości w małżeństwie według woli Boga¹². Mogą przy tym liczyć na pomoc Chrystusa.

IV. Rola sumienia i potrzeba nawrócenia

Rozdział trzeci, poświęcony sumieniu i jego kształtowaniu, zawiera zwięzły przekaz z zakresu teologii moralnej w tak doniosłej dziedzinie¹³. Przesłanką wyjściową jest tutaj stwierdzenie, że godność człowieka wymaga świadomego i wolnego wyboru, dokonanego w oparciu o sumienie, które jest normą moralności. Sumienie jest echem głosu Bożego w sercu ludzkim. Winno ono być właściwie formowane, co zakłada długi i żmudny proces. Winien on zacząć się już w młodości, m. in. w ramach przygotowania do małżeństwa. Szczególnie doniosłe jest kształtowanie sumienia w dobie dzisiejszej, charakteryzującej się m. in. legalizacją rozwodów.

Porządek moralny, także w odniesieniu do rzeczywistości małżeństwa, ujawniając zamysł Boży nie jest i nie może być czymś, co utrudnia życie człowiekowi i co nie odpowiada mu, wszak służy pełnemu człowieczeństwu. Małżonkowie więc są powołani do ustawicznego i pełniejszego poznawania wartości, które prawo Boże chroni i rozwija, oraz do kierowania się nimi w podejmowaniu konkretnych decyzji. Winni przejawiać szczerą wolę zachowania prawa moralnego, co implikuje potrzebę nawrócenia.

W krótkim rozdziale czwartym biskupi francuscy kierują apel do osób rozwiedzionych i związanych nowymi małżeństwami cywilnymi o właściwe rozumienie nauki Kościoła o małżeństwie¹⁴. Kościół głosząc nierozzerwalność małżeństwa pozostaje wierny Chrystusowi, który umowie małżeńskiej nadał taki właśnie przymiot. To, co pochodzi z ustanowienia Bożego nie może ulec zmianie. Lecz jednocześnie Kościół rozumie sytuację chrześcijan rozwiedzionych i żyjących w nowych związkach małżeńskich. W imię poszanowania zasady pochodzącej od Chrystusa Kościół apeluje do sumienia tych osób o to, by ich życie było zgodne z wiarą, apeluje więc o nawrócenie. Apelując o to daje jednocześnie zainteresowanym do dyspozycji posiadane przez siebie środki zbawienia. Decyzja o nawróceniu wymaga refleksji w wierze. Nawrócenie jest możliwe z pomocą łaski Bożej.

V. Sytuacja w Kościele rozwiedzionych i związanych nowymi związkami małżeńskimi

Rozdział piąty ma charakter noty kanonicznej, co zaznaczono w samym podtytule¹⁵. Wskazuje się tutaj na status prawny tych, którzy będąc związani małżeństwem kanonicznym zerwali wspólnotę życia i zawarli nowy związek małżeński, tym razem cywilny. Osoby te, podkreślają autorzy enuncjacji, należą nadal do Kościoła, są członkami Ludu Bożego, uczestniczą w dostępnym im sposób w misji Kościoła, stosownie do dyspozycji kan. 96 kodeksu prawa kanonicznego. Wbrew dość rozpowszechnionej opinii, nie są te osoby wykluczone z Kościoła,

nie są również w ekskomunice. Ich życie jednak nie odpowiada nauce zawartej w Piśmie św.

Duszpasterze powinni rozróżniać różne sytuacje osób rozwiedzionych (m. in. żyjących samotnie, którym nie wolno czynić żadnych trudności w dopuszczaniu do sakramentów św.) ; w wypadkach wątpliwych dotyczących ważności małżeństwa winni sugerować zainteresowanym zwrócenie się do trybunału kościelnego.

Gdy chodzi o uczestnictwo w życiu Kościoła małżonków rozwiedzionych i związanych nowym małżeństwem cywilnym, dokument - w duchu adhortacji apostołskiej "Familiaris consortio" (n. 84) - wyjaśnia, iż winni oni troszczyć się o zachowanie i wzrost wiary nadprzyrodzonej, modlić się, brać udział w celebracjach liturgicznych, szczególnie we mszy św. , spotkaniach formacyjnych i katechetycznych. Doniosłą rolę we wspólnocie kościelnej wspomniane osoby mogą spełniać w ramach ich misji wychowawczej wobec własnych dzieci (troska o chrzest, katechizację, formację religijną itp.).

Expressis verbis dokument porusza sprawę pogrzebu kościelnego kategorii osób, o których mowa. Odwołując się do kan. 1184 kodeksu prawa kanonicznego biskupi stwierdzają, iż odmowa tej posługi może mieć miejsce tylko w przypadkach tam przewidzianych. Choć wyraźnie tego nie powiedziano, chodzi o sytuacje, w których pogrzeb kościelny osoby rozwiedzionej i żyjącej w nowym małżeństwie cywilnym - jeśli przed śmiercią nie dała ona żadnych oznak pokuty - mógłby wywołać publiczne zgorzsenie wiernych.

Również odrębnie wypowiedziano się na temat udziału owych osób w życiu sakramentalnym Kościoła, szczególnie w odniesieniu do komunii św. Wyjaśniono więc, iż do sakramentów św. nie mogą one przystępować. Nie mogą tym samym przyjmować komunii św. Chrystusa mogą przyjąć jedynie duchowo: w modlitwie, w trosce o nawrócenie, w tzw. komunii św. duchowej oraz w pełnieniu dzieł miłosierdzia ¹⁶.

W specjalnym krótkim aneksie do rozdziału ("Nieważność małżeństwa, dyspensa") ¹⁷, w oparciu o cztery wskazane w tekście pozycje bibliograficzne (żadna z nich nie należy jednak do dziedziny prawa kanonicznego), przedstawiono bardzo lapidarnie trzy zagadnienia oznaczone następującymi tytułami: 1) sprawy o nieważność małżeństwa; 2) dyspensa od małżeństwa ważnego; 3) wskazania praktyczne. Odnośnie do spraw o nieważność małżeństwa wymienia się trzy możliwe źródła nieważności: przeszkody małżeńskie, brak formy, inne przyczyny ("warunek, przymus, bojaźń szacunkowa, wykluczenie małżeństwa, wykluczenie jednego z istotnych przymiotów lub istotnych elementów małżeństwa, brak wystarczającego rozeznania oceniającego, brak aktu ludzkiego, ignorancja, błąd, podstęp, niezdolność do podjęcia obowiązków małżeńskich") ¹⁸. Co się tyczy dyspensy od małżeństwa ważnego, dokument wymienia przy-

wilej Pawłowy, przywilej wiary (na podstawie Instrukcji Kongregacji Nauki Wiary z 6.12.1973 r.) i dyspensę od małżeństwa niedopełnionego. We wskazaniach praktycznych autorzy dokumentu informują o tym, że nie wszystkie sprawy o nieważność małżeństwa są kierowane do Roty Rzymskiej (należy je kierować do trybunałów pierwszej instancji), sugerują duszpasterzowi przygotowującemu nupturientów do małżeństwa dyskretne sporządzenie odpowiedniej noty w przypadkach wątpliwości dotyczących zdolności danej osoby do zawarcia tego związku, uświadamiają, że sprawy o nieważność umowy małżeńskiej nie są pilne, co oznacza, że można je wносить w każdym czasie.

VI. Duszpasterstwo osób rozwiedzionych i związanych nowym małżeństwem cywilnym

Ostatni, szósty rozdział enuncjacji dotyczy kierunków oddziaływania duszpasterskiego wobec osób, które zerwały kanoniczną wspólnotę małżeńską zawierając nowe małżeństwa cywilne ¹⁹. Punktem wyjścia w duszpasterstwie tych osób winno być - zdaniem biskupów - uważne słuchanie wspomnianych małżonków. Należy jednak jasno rozróżniać i określać daną sytuację życiową tych osób, poza prawdą bowiem nie ma miłości. W nawiązaniu do adhortacji apostoelskiej "Familiaris consortio" (n. 84), biskupi francuscy apelują do duszpasterzy i do wspólnot wiernych o okazywanie troskliwej pomocy rozwiedzionym.

Po krótkim wprowadzeniu wyżej zaprezentowanym, właściwą treść rozdziału ujęto w dwa punkty. W pierwszym z nich - "Czas drogi" - mówi się o potrzebie zachowania z jednej strony wierności nauce Chrystusa o nierozzerwalności małżeństwa, z drugiej zaś okazania zrozumienia i pomocy tym, którzy z nauką tą pozostają w konflikcie, zwłaszcza gdy zostali opuszczeni bez ich winy przez prawowitego współmałżonka ²⁰. Okazanie zrozumienia i pomocy tym osobom jest tym konieczniejsze, że swój zaistniały status życiowy traktują bardzo często jako formę wykluczenia ze wspólnoty kościelnej. Dobrze jest, gdy we wspólnocie parafialnej osoby te pragną być aktywnie zaangażowane w postugę charytatywną, odwiedzanie więźniów, pracę w organizacjach, stowarzyszeniach itp. Rady parafialne i duszpasterze powinni być otwarci na podobne inicjatywy. Należy jednak zachować tutaj niezbędną dyskrecję i rozwagę: nie można np. przyznawać owym osobom funkcji kierowniczych w organizacjach kościelnych. Doniosłym zadaniem kapłanów wobec rozwiedzionych i związanych nowymi małżeństwami jest niesienie im pomocy duchowej, m. in. na drodze kształtowania ich sumień.

W punkcie drugim - "Kwestie delikatne" - autorzy enuncjacji zwracają uwagę na poszczególne przypadki, przed którymi stają często duszpasterze. Pierwszy z nich zawarty jest w pytaniu: jak ustosunkować się do prośby małżonka rozwiedzionego o celebrowanie religijną z okazji

jego nowego małżeństwa (cywilnego). W odpowiedzi na to pytanie przytacza się odnośny fragment n. 84 adhortacji apostolskiej "Familiaris consortio", gdzie zdecydowanie zabrania się wspomnianej praktyki, a to z uwagi na "szacunek należny sakramentowi małżeństwa" ²¹. Biskupi opatrują ów fragment poleceniem ścisłego stosowania się do nauki Kościoła. Dodają przy tym, że stosowanie jakichkolwiek ceremonii religijnych z okazji ślubu cywilnego stanowiłoby znaczne ryzyko dezorientacji.

Drugi z przypadków tzw. delikatnych odnosi się do prośby osoby rozwiedzionej i związanej nowym związkiem cywilnym o rozgrzeszenie sakramentalne i komunię św. I tę kwestię autorzy enuncjacji rozstrzygają w myśl przytoczonej wyżej adhortacji Jana Pawła II (n. 84) posługując się odpowiednim cytatem, w myśl którego "pojednanie w sakramencie pokuty - które otworzyłoby drogę do komunii eucharystycznej - może być dostępne jedynie dla tych, którzy żałując, że naruszyli znak Przymierza i wierności Chrystusowi, są szczerze gotowi na taką formę życia, która nie stoi w sprzeczności z nierozzerwalnością małżeństwa. Oznacza to konkretnie, że gdy mężczyzna i kobieta, którzy dla ważnych powodów - jak na przykład wychowanie dzieci - nie mogąc uczynić zadość obowiązkowi rozstania się, postanawiają żyć w pełnej wstrzeźliwości, czyli powstrzymać się od aktów, które przysługują jedynie małżonkom" ²².

VII. Uwagi końcowe

W zakończeniu dokumentu jego autorzy przypominają, że wszyscy ochrzczeni są powołani do świętości, i to nie w izolacji, lecz we wspólnocie, co odnosi się również do chrześcijan, którzy zerwali sakramentalną komunie małżeńską. Wszak żadna sytuacja ludzka nie pozostaje poza sferą oddziaływania łaski. Chrześcijanie ci potrzebują zarazem pomocy braci: zarówno duszpasterzy, jak i wiernych świeckich skupionych we wspólnotach kościelnych. Pomoc ta winna objąć w pierwszym rzędzie kształtowanie sumienia. Ze wszech miar, kończą biskupi, wypada i należy okazać tym osobom pomoc na ich trudnej drodze życia chrześcijańskiego.

Przedstawiony wyżej dokument Komisji ds. Rodzin Konferencji Episkopatu Francji, poświęcony problemowi statusu we wspólnocie kościelnej chrześcijan, którzy zerwali sakramentalny węzeł małżeński (lub padli ofiarą takiego zerwania przez współmałżonka) i zawarli nowe, cywilne związki małżeńskie, stanowi wymowny przejaw troski pasterskiej biskupów francuskich o tych, którzy w sposób bardziej lub mniej zwiniony znaleźli się w szczególnie trudnej pod względem religijnym sytuacji życiowej. W oparciu o obowiązującą doktrynę i dyscyplinę Kościoła, przypomnianą ostatnio w adhortacji apostolskiej "Familiaris consortio" papieża Jana Pawła II, autorzy enuncjacji sygnalizują

przybierające coraz szerszy zakres zjawisko rozwodów i zawierania ponownych małżeństw cywilnych, ukazują małżeństwo jako sakrament miłości, podkreślają potrzebę właściwej formacji sumienia prowadzącej do nawrócenia, jasno określają status prawny rozwiedzionych we wspólnocie kościelnej, wzywają wreszcie duszpasterzy do roztoczenia nad nimi właściwej opieki duchowej. Na podkreślenie zasługuje fakt, że dokument *expressis verbis* mówi o tym, że pozostający w związkach małżeńskich cywilnych (po zerwaniu wspólnoty sakramentalnej) przynależą nadal do Kościoła, choć jednocześnie jasno przedkłada się stanowisko Kościoła odnośnie do dziedziny życia sakramentalnego tych osób. Enuncjacja zawiera także szereg pożytecznych wskazań dla duszpasterzy. Niewątpliwym mankamentem tekstu jest zbyt lakoniczne a nawet niedokładne ujęcie kwestii kanonistycznych (w aneksie do rozdziału piątego) ²³.

Wypada zauważyć, iż analogiczne enuncjacje ukazały się wcześniej w innych środowiskach kościelnych. Wystarczy tu wspomnieć obszerną instrukcję Konferencji Biskupów Italii, opublikowaną już 27.04.1979 r. ²⁴. Wydaje się, że tego rodzaju instrukcje doktrynalno-kanoniczno-duszpasterskie stanowią potrzebę chwili w wielu jeszcze krajach. Są one potrzebne zarówno tym wszystkim, którzy znalazłszy się w trudnej sytuacji życiowej próbują pytać o swój status w Kościele i o swoją drogę ku Bogu, jak również kapłanom-duszpasterzom, powołanym do udzielania życzliwej odpowiedzi na takie i inne pytania.

I DIVORZIATI E DI NUOVO (CIVILMENTE) SPOSATI NELLA COMUNITA CRISTIANA. INTORNO AL DOCUMENTO DELLA COMMISSIONE PER LA FAMIGLIA DELLA CONFERENZA EPISCOPALE DELLA FRANCIA DEL 29 MARZO 1992.

Sommario

La Commissione per la Famiglia della Conferenza dei Vescovi della Francia ha pubblicato - con la data del 29 marzo 1992 - il documento intitolato "I divorziati e di nuovo sposati nella comunità cristiana".

Dopo aver indicato la genesi, le premesse e la struttura della enunciazione l'autore presenta il contenuto di quel documento, cioè: la situazione degli anni ottanta sul campo familiare, il sacramento del matrimonio come segno di amore, il ruolo della coscienza e il bisogno della conversione, lo stato giuridico dei divorziati e civilmente risposati, i compiti pastorali.

Si sottolinea l'importanza del documento francese per lo sviluppo della pastorale della famiglia nella Chiesa dopo il Concilio Vaticano II.

Przypisy

¹ AAS 74: 1982 s. 81-191

² Commission familiale de l'Épiscopat. Les divorcés remariés dans la

communauté chrétienne (odtąd: Les divorcés, jw.). Paris 1982.

³ Tamże s. I-VII.

⁴ Tamże s. 1-66.

⁵ Tamże s. 67-71

⁶ Tamże s. 3-18.

⁷ Autorzy dokumentu odwołują się tutaj do adhortacji ap. "Familiaris consortio", n. 84.

⁸ Konstytucja duszpasterska "Gaudium et spes" n. 48

⁹ Les divorcés, jw. s. 19-36

¹⁰ Zob. Adhortacja ap. "Familiaris consortio", nn. 11 i 68.

¹¹ Dokument odwołuje się w tym fragmencie do konstytucji duszpasterskiej "Gaudium et spes" n. 47 oraz adhortacji ap. "Familiaris consortio" n. 21.

¹² Cytuje się tutaj: Mt 5, 48 oraz adhortację ap. "Familiaris consortio" n. 34.

¹³ Les divorcés, jw. s. 37-44.

¹⁴ Tamże s. 45-48

¹⁵ Tamże s. 49-53.

¹⁶ Należało dodać - za adhortacją ap. "Familiaris consortio" (n. 84), iż uzyskanie rozgrzeszenia, a tym samym przyjęcie komunii św. jest możliwe w przypadku postanowienia obydwu stron zachowania całkowitej wstrzeźliwości seksualnej.

¹⁷ Les divorcés, jw. s. 55-59.

¹⁸ Tamże s. 55-56

¹⁹ Tamże s. 59-66

²⁰ Dokument odwołuje się tutaj do adhortacji ap. "Familiaris consortio" n. 84.

²¹ Adhortacja ap. "Familiaris consortio" n. 84.

²² Tamże.

²³ Tak na przykład przywilej Pawłowy zaliczono do dyspensy; niewłaściwie określono wady zgody małżeńskiej i niewyczerpująco podano ich wykaz.

²⁴ La pastorale dei divorziati risposati e di quanti vivono in situazioni matrimoniali irregolari o difficili. "L'Osservatore Romano" z 28 IV 1979 s. 6-7.